

Høringsnotat:

Forskrift om unntak fra konkurranseloven for omsetning av bøker

1. Bakgrunn for forskriften	2
2. Forskriftens virkeområde	2
3. Fast utsalgspris for bøker	3
4. Rabattgrenser	5
5. Fellesnedsettelse	6
6. Litteraturabbonnement	7
7. Skaffe- og leveringsplikt	8
8. Standard frakt- og leveringsbetingelser	9
9. Bokklubbers vervekampanjer	10
10. Standardkontrakter om royaltysatser m.m.	11
11. Ikrafttredelse og varighet	12

1. Bakgrunn for forskriften

Nåværende "Bransjeavtale for omsetning av bøker" mellom Den norske Bokhandlerforening (DnB) og Den norske Forleggerforening (DnF) skal etter avtalen gjelde fram til 31. desember 2004. Avtalen ble i Arbeids- og administrasjonsdepartementets vedtak av 25. mars 1999 gitt dispensasjon fra gjeldende konkurranselovs forbudsbestemmelser frem til 31. desember 2004. I brev av 12. november 2004 la DnB og DnF frem et forslag til ny "Bokavtale" for departementet.

Den 1. mai 2004 trådte ny konkurranselov i kraft. Loven har ikke tilsvarende dispensasjonsadgang som etter den gamle loven. Bestemmelser i utkastet til ny Bokavtale mellom DnB og DnF som er i strid med konkurranseloven, vil likevel kunne opprettholdes i den grad det gjøres unntak i forskrift fra konkurranseloven. Med hjemmel i konkurranseloven § 3 annet ledd første punktum kan Kongen gjøre unntak fra loven for bestemte markeder eller næringer.

I forbindelse med forhandlingene om ny bransjeavtale tilskrev statsrådene Morten A. Meyer og Valgerd Svarstad Haugland partene den 13. september 2004 og satte visse rammer for en eventuell ny avtale. Det ble gjort klart at det er uaktuelt å videreføre fastpris på skolebøker og det monopolet bokhandlere har på salg av denne bokgruppen etter gjeldende avtale. Dersom fastprisordningen for skjønnlitteratur og allmennlitteratur skal videreføres, kan ingen distribusjonskanaler gis eksklusive rabattmuligheter. Dette innebærer at det skal kunne fastsettes en rabattgrense i avtalen, men at alle distribusjonskanalene skal ha rett til å selge bøker med opp til samme rabatten i den grad de ønsker det.

Konkurransetilsynet har ved flere anledninger uttrykt sitt syn på bransjeavtalen for bøker, blant annet i rapporten "Kven lyt setje pris på boka? Ei vurdering av den norske bokmarknaden" framlagt i april 2004. I dette høringsnotatet har Konkurransetilsynet vurdert de enkelte bestemmelsene innenfor de rammer som er fastsatt av statsrådene Morten A. Meyer og Valgerd Svarstad Haugland i brev av 13. september 2004 til partene i bransjeavtalen.

2. Forskriftens virkeområde

I samsvar med føringene fra statsrådene og departementet unntar forskriften visse avtaler mellom aktører i bokbransjen som er i strid med eller som kan være i strid med konkurranselovens forbudsbestemmelser. For at det ikke skal være tvil om hva som er tillatt, er også avtaler som etter en nærmere vurdering muligens ville være omfattet av unntaket i konkurranseloven § 10 tredje ledd, unntatt i forskriften. Forskriften gjelder for aktører i bokbransjen generelt og ikke bare for partene i Bokavtalen. Det betyr at også andre kan inngå avtaler av den typen som er unntatt i forskriften.

Konkurransetilsynet vil understreke at forskriften på ingen måte pålegger noen å inngå avtale om noe av det som forskriften tillater. Det er opp til aktørene i bokbransjen om avtale skal inngås i det enkelte tilfellet. Dersom avtale inngås, må det være innenfor de rammer som konkurranselovgivningen og forskriften gir. Konkurransetilsynet minner her om at bokbransjen når det gjelder forhold som ikke er unntatt i forskriften, må forholde seg til konkurranseloven som alle andre bransjer i Norge.

For at det ikke skal være tvil om at samhandelskriteriet i EØS-avtalen artikkel 53 ikke er oppfylt, sies uttrykkelig i forskriften § 1 tredje ledd at forskriften kun gjelder handel innen Norge. I tillegg til bøker på norsk gjelder forskriften fremmedspråklige bøker som hovedsakelig er ment for omsetning på det norske bokmarkedet.

For at forskriften skal være entydig og lett forståelig, er det hensiktsmessig å avklare i forskriftsteksten hvilke aktører som er omfattet av de ulike begrepene. I forskriften § 2 er det derfor gitt definisjoner av de aktuelle aktørene i bokbransjen.

Med ”leverandør” menes i forskriften importører og utgivere av bøker. Leverandører vil være forlag og foretak som utelukkende innfører bøker fra utlandet.

Med ”forhandler” menes i forskriften bokhandler, bokklubber og andre som fra fysisk eller elektronisk handelsplass selger bøker til sluttbrukere. Denne definisjonen er ment å omfatte alle aktører som opptrer overfor sluttbruker.

Med ”bokklubb” menes ethvert foretak som periodisk distribuerer bøker etter løpende opsjonsavtale med slutt kunder som har medlemskap i klubben. En bokklubb gir medlemmene med faste mellomrom muligheten til å kjøpe de bøker klubben velger ut.

3. Fast utsalgspris for bøker

3.1. Bokavtalen

Utkastet til bokavtale inneholder en bestemmelse om fast utsalgspris for bøker i bokgruppe 2-7. Bokgruppene i Bokavtalen er definert i et eget vedlegg til avtalen. De grupper som Konkurransetilsynet mener ikke skal være omfattet av fastprisordningen, er nærmere omtalt i punkt 3.3 nedenfor.

Det enkelte forlag fastsetter utsalgsprisen på sine utgivelser. Den faste bokprisen gjelder etter avtaleutkastet i utgivelsesåret og frem til 30. april året etter. For særlig ressurskrevende utgivelser kan fastprisperioden forlenges, dog slik at bokhandelen får full returrett for bøkene. Det er ikke tillatt for noen salgskanal å gi bort bøker bundet av fastprisen gratis.

3.2. Forholdet til konkurranseloven

Fastprisregimet innebærer at partene blir enige om et system hvor leverandørene fastsetter bindende videresalgpriser. Dette er åpenbart en konkurransebegrensning i strid med forbudet mot konkurransebegrensende avtaler i konkurranseloven § 10 første ledd.

I bestemmelsens tredje ledd unntas avtaler som medfører effektivitetsgevinster som mer enn oppveier de negative virkningene som følger av konkurransebegrensningen. Selv om fastprissystemet medfører visse effektivitetsgevinster, vil disse neppe være tilstrekkelige til at regimet vil kunne falle inn under unntaket i konkurranseloven § 10 tredje ledd. Det er derfor nødvendig å unnta fastprisavtaler fra konkurranseloven i forskrift, for at slike skal kunne gjøres lovlige.

3.3. Konkurransetilsynets vurderinger

I føringene fra moderniseringsministeren og kulturministeren til DnF og DnB ble det åpnet for en videreføring av fastprissystemet for skjønnlitteratur og allmennlitteratur. Samtidig ble det understreket at det var uaktuelt å opprettholde fastpris for skolebøker.

Konkurransetilsynet foreslår etter dette å opprettholde en fastprisordning for det som i utkastet til bransjeavtale og i tidligere avtaler er omtalt som bokgruppe 3-6. Bokgruppe 1; skolebøker og bokgruppe 2; lærebøker for høyere utdanning og fagbøker for profesjonsmarkedet omfattes ikke av det som i forskriften omtales som "allmennlitteratur og skjønnlitteratur". Det samme gjelder bokgruppe 7; kommisjonsbøker, lover, forskningsrapporter og tilsvarende. Fastpris for disse bokgruppene kan følgelig ikke opprettholdes.

Når det gjelder bokgruppe 2 ser Konkurransetilsynet det slik at denne har mer fellestrekk med det som i statsrådenes føringer er omtalt som "skolebøker" enn det som blir omtalt som "allmennlitteratur." Det er vanskelig å se noe større behov for fastpris på lærebøker til en høyskoleutdanning enn for skolebøker til den videregående skolen. Det samme gjelder fagbøker for profesjonsmarkedet, hvor det kan være en glidende overgang mellom disse og lærebøker for høyere utdanning når det gjelder målgruppe og anvendelsesområde. Det er derfor ikke ønskelig å opprettholde et fastprisregime for denne bokgruppen. Bokgruppe 7 har en klar forbindelse med bokgruppe 2.2. Konkurransetilsynet kan ikke se at argumentene for å opprettholde en fast utsalgspris gjør seg gjeldende for slike utgivelser. Forskriften er ikke til hinder for kommisjonssalg på vanlige vilkår, hvilket innebærer at kommisjonæren selger bøker for leverandøren til den prisen leverandøren har fastsatt.

Selv om det kan argumenteres for at fastprisen kan ha positive virkninger når det gjelder å sikre bredde i utgivelsene, vil den samtidig medføre et underforbruk av bøker som faktisk er blitt utgitt. Konkurransetilsynet legger til grunn at størstedelen av salget av bøker i bokgruppe 3-5 normalt skjer i løpet av de første månedene etter utgivelse. Fastprisperioden bør ideelt sett sammenfalle med den perioden man erfaringsmessig har sett det største salget, og oppheves når denne perioden er over. Det er likevel hensiktsmessig å forlenge fastprisperioden utover de første par månedene salget erfaringsmessig er størst etter dagens regime, slik at en unngår en tilpasning hvor for mange lesere med høy betalingsvillighet ser seg tjent med å vente til utløpet av fastprisperioden før de kjøper bøker. Konkurransetilsynet går på denne bakgrunn inn for å begrense fastprisperioden slik at den senest løper ut 31. mars året etter utgivelsen, samtidig som den maksimale fastprisperioden begrenses til 9 måneder.

Erfaringsmessig skjer det vesentlige salget av bøker med fast utsalgspris i løpet av høsten og fram til jul. Forhandlerne bestiller derfor flere bøker fra leverandørene i denne perioden enn ellers i året. Ettersom det er flere bøker i omløp, blir resultatet ofte at forhandlerne sender flere usolgte bøker i retur til forlagene i løpet av sen vinteren og våren enn ellers i året. Begrensningen i fastprisperioden til 31. mars året etter utgivelse er satt for å unngå at usolgte nye bøker fra høstsesongen går i retur til forleggerne før fastprisperioden utløper. Konkurransetilsynet er av den oppfatning at færre bøker vil gå i retur hvis forhandlerne står fritt til å sette ned prisene, noe de først kan gjøre etter utløpet av fastprisperioden.

I dagens bransjeavtale § 4.2 følger det at bøker kan tilbys som velkomstbøker i bokklubber 9 måneder etter utgivelse. Det er videre i praksis slik at billigbøker normalt utgis fra 9 måneder etter utgivelsen av den ordinære utgaven. Det er naturlig at fastprisperioden for den opprinnelige utgaven senest opphører samtidig med at billigbøker normalt utgis. Dette vil også føre til økt priskonkurransen mellom billigbøkene og den ordinære utgaven, noe som igjen kan bidra til at billigbøker prises særlig lavt. Disse forhold utgjør til sammen bakgrunnen for begrensningen av den maksimale fastprisperioden til 9 måneder fra boken blir utgitt første gang.

Hvis boken utgis som billigbok i fastprisperioden er det ingenting i veien for at det settes en egen fastpris på billigbokutgaven. Utgaven innebærer likevel ikke en ny utgivelse. Fastprisperioden for billigboken vil altså opphøre samtidig som for den ordinære utgaven, hvis denne ble utgitt først. Utgis en billigbok 9 måneder etter at boken ble utgitt som ordinær utgave, vil det altså ikke kunne settes fastpris på billigbokutgaven. Det samme gjelder når en bok som først er utgitt av en leverandør, blir utgitt av en annen. Fastprisperioden utløper 9 måneder etter at den første leverandøren ga ut boken. At en ny leverandør gir ut boken vil altså ikke føre til en ny fastprisperiode.

For særlig ressurskrevende utgivelser, som for eksempel enkelte ordbøker, leksikon og andre omfattende oppslagsverk, vil det kunne være behov for en lengre fastprisperiode for å sikre lønnsomheten, og dermed utgivelsen. Utvidelsen av fastprisperioden skal være proporsjonal med hvor ressurskrevende utgivelsen er. En fastprisperiode på 7 år kan bare fastsettes for ekstraordinært ressurskrevende utgivelser som flerbindsleksikon.

Konkurransetilsynet understreker at forskriften ikke innebærer at forlag er forpliktet til å sette noen fastpris på sine utgivelser. Slike forpliktelser oppstår utelukkende ved privatrettslige avtaler, slik som utkastet til bokavtale. Forskriften åpner for at det kan inngås avtaler om fastpris, men forplikter ingen til å være tilsluttet slike avtaler. Forskriftsutkastet forbyr imidlertid kollektive avtaler som pålegger den enkelte leverandør å fastsette utsalgsprisen for reviderte utgaver av bøker. Slike utgivelser, som for eksempel reviderte utgaver av oppslagsverk, vil ofte befinne seg i grenselandet mellom nye og gamle bøker. Reviderte utgivelser vil derfor ofte kunne møte en sterkere konkurranse fra bøker som ikke er bundet av fastpris, enn det andre nye utgivelser møter. Den enkelte leverandør bør derfor stå fritt til selv å vurdere om det skal settes en fast utsalgspris eller ikke.

4. Rabattgrenser

4.1. Bokavtalen

Bokavtalen foreslår en rett til å gi rabatt på den faste bokprisen i bokgruppene 2, 3 og 4 på inntil 12,5 %. Retten til å gi rabatt gjelder for alle salgskanaler.

Det kan gjøres unntak for salg til offentlig bibliotek. Grensen for rabatten er foreslått satt til 20 %. Det kan også gjøres unntak for kvantumsrabatt til sluttbruker ved kjøp av samme tittel i bokgruppene 2.2-7. Ved kjøp av 50 – 199 eksemplarer foreslås en grense på 20 % rabatt. For kjøp av over 200 eksemplarer forelås en fri rabattordning. Andre unntak gis ikke.

4.2. Forholdet til konkurranseloven

De felles maksimalsatsene for rabatter kan sees som en del av avtalen om fastpris, men vil også isolert sett virke konkurransebegrensende. Felles tak på rabattsatser begrenser muligheten for forhandlerne til å sette prisene sine fritt og vil derfor begrense konkurransen i strid med konkurranseloven § 10 første ledds forstand.

Effektivitetsgevinstene med en felles rabattsats er videre begrensede. Avtaler om felles rabattsatser vil derfor i de fleste tilfeller være i strid med konkurranseloven. Et unntak fra loven gjennom forskrift er derfor nødvendig for at slike avtaler skal kunne inngås.

4.3. Konkurransetilsynets vurderinger

Konkurransetilsynet vil ikke foreslå at avtaler om felles maksimalrabattsatser for bøker skal være generelt tillatt. Slike avtaler vil altså i utgangspunktet fortsatt være forbudt.

Konkurransetilsynet ser likevel den nødvendige sammenhengen mellom en avtale om fast utsalgspris og en avtale om felles maksimalrabatter på denne utsalgsprisen.

I statsrådenes føringer til bransjen er det åpnet for felles maksimalrabatter for bøker bundet av fast utsalgspris, så lenge disse er de samme uavhengig av salgskanal. En avtale som favoriserer en salgskanal fremfor andre vil ikke være omfattet av unntaksforskriften. Slike avtaler vil videre normalt være i strid med konkurranseloven. Konkurransetilsynet ønsker ikke å gi noen føringer på hvor høyt taket for rabattene skal være, men overlater dette til bransjen.

Etter utkastet til bokavtale er det ikke tillatt å gi ut bøker gratis i fastprisperioden, se § 2.1. Bokklubber kan heller ikke benytte slike bøker som velkomstbøker, se avtaleutkastet § 2.3. Disse bestemmelsene er i tråd med forskriften. Dette representerer en endring fra dagens bransjeavtale hvor bokklubbene på visse vilkår også kan tilby velkomstbøker som er bundet av fastpris, se avtalen § 4.2 jf. § 2.4. Konkurransetilsynet vil derfor på generelt grunnlag gjøre oppmerksom på at bokklubbene i fremtiden, uavhengig av hvilke avtaler som måtte gjelde, ikke vil kunne tilby velkomstbøker bundet av fastpris. Noe annet vil være i strid med forskriftens krav om ikke-diskriminering på tvers av salgskanaler.

Konkurransetilsynet har notert seg at utkastet til bokavtale begrenser muligheten til å kunne gi rabatter til bestemte bokgrupper. Det understrekes at forskriften ikke har noen slik begrensning. Bransjen kan altså avtale felles rabattsatser for alle bøker som har fastpris hvis dette skulle være ønskelig. Konkurransetilsynet gjør her oppmerksom på at forskriften kun tillater fastprisordning for skjønnlitteratur og allmennlitteratur. Det vil følgelig kun være adgang til å avtale felles rabattsatser for disse boktypene. Det vises for øvrig til omtalen av dette i punkt 3.3 ovenfor.

5. Fellesnedsettelse

5.1. Bokavtalen

Partene foreslår i Bokavtalen at fellesnedsettelse (Mammut) kun kan arrangeres av de to foreningene i fellesskap. Ved en fellesnedsettelse fastsetter det enkelte forlag nettoppris og veiledende utsalgspris på sine bøker.

5.2. Forholdet til konkurranseloven

Fellesnedsettelse er en form for samarbeid om salgsperioder og rabatter. Samarbeid om salg og rabatter er egnet til å begrense konkurransen mellom forlagene og mellom bokhandlene. Videre vil bruken av veiledende priser være egnet til å reise tvil om i hvilken grad den enkelte forhandler står fritt til selv å fastsette sin utsalgspris. En begrensning av retten til å holde salg og bruken av veiledende priser kan derfor være i strid med konkurranseloven § 10 første ledd, og synes heller ikke å gi slike effektivitetsgevinster som faller inn under konkurranseloven § 10 tredje ledd. Et unntak fra loven gjennom forskrift er derfor nødvendig for at fellesnedsettelse skal kunne gjennomføres.

5.3. Konkurransetilsynets vurderinger

Konkurransetilsynet legger til grunn at fellesnedsettelse kun er aktuelt for bøker som ikke er bundet av fastpris, enten fordi fastprisperioden er utløpt eller fordi bøkene ikke er omfattet av fastprisordningen i det hele tatt.

Konkurransetilsynet vil innledningsvis påpeke at et forlag eller en bokhandel i utgangspunktet står fritt til å gjennomføre individuelle salg. Forskriften åpner imidlertid for at det avtales begrensninger i denne friheten ved at det kan innføres fast utsalgspris på visse bøker i en periode etter utgivelsen. Bokhandler og andre forhandlere som er bundet av slike avtaler, vil derfor få begrenset sin frihet som en følge av sine avtaleforpliktelser. Forskriften åpner ikke for at det inngås avtaler som begrenser det enkelte forlags mulighet til å gjennomføre salg til forhandlerne, eller avtaler som begrenser den enkelte bokhandels frihet til å gjennomføre salg på bøker det ikke er fastpris på som en følge av at det er oppnådd særlig gunstige betingelser fra forlagene.

Det er ønskelig med økt konkurranse om pris både i leverandørleddet og på forhandlernivå. Økt konkurranse på pris kan bidra til å heve etterspørselen etter norsk litteratur. En hevet interesse for norsk litteratur vil ikke bare være en fordel for de kommersielle titlene, men er også egnet til å fremme interesse for smalere titler og dermed bidra til å opprettholde bredden i norske utgivelser.

Konkurransetilsynet ser fordelen ved å beholde fellesnedsettelse (Mammut) og stiller seg positivt til at det legges til rette for dette. Fellesnedsettelse er en type salg som er svært populært blant forbrukerne og kan derfor i seg selv være positivt med tanke på å fremme interessen for norsk litteratur. Muligheten for fellesnedsettelse må etter Konkurransetilsynets vurdering gjøres videre enn det som utkastet til bokavtale legger opp til. Adgangen bør ikke begrenses til kun de to foreningene i fellesskap.

Det er viktig at bransjen viser vilje og evne til å holde salg også utenfor de felles bestemte periodene. Et sentralt virkemiddel i denne sammenhengen er bruken av veiledende priser. Det enkelte forlag må sørge for å informere om at de priser som oppgis bare er veiledende og på ingen måte binder den enkelte forhandler i sin prisfastsettelse overfor sluttbruker. Dette gjelder både ved fellesnedsettelse (Mammut) og i andre perioder av året.

Bokhandlere og forlag som driver effektivt må ikke fratas muligheten til å la sluttbruker nyte godt av de ressursbesparelser som effektiv drift medfører. Det er derfor Konkurransetilsynets syn at bransjen må legge til rette for en bevisstgjøring hos den enkelte bokhandel og forlag, når det gjelder retten til å gjennomføre individuelle salg. På det nåværende stadium foreslår Konkurransetilsynet imidlertid ikke å fjerne muligheten for fellesnedsettelse (Mammut), da dette synes å være en type salg som kommer forbrukerne og kulturformidlingen direkte til gode.

6. Litteraturabonnement

6.1. Bokavtalen

Bokavtalens bestemmelser om litteraturabonnementer inngår som ledd i å sikre tilfanget av norsk skriftkultur og verdifull oversatt litteratur. Abonnementsordningen går ut på at medlemmer av DnB tilbys faste rabattsatser på bøker. Det foreslås en rekke ulike abonnementsordninger hvor fellesnevneren er at det gis 70 % rabatt på førsteeksemplar og 1-2 % sortimentsrabatt.

Felles for alle abonnementsordningene er at det foreslås visse føringer for abonnementsavtalene som avtales mellom DnF og den enkelte bokhandel. Disse knytter seg til beregning av rabatten, retur- og gjenkjøpsrett.

6.2. Forholdet til konkurranseloven

Bestemmelser som de man finner i utkast til bokavtale om litteraturabonnementer, innebærer et samarbeid om faste felles rabattsatser. Det er klart at slike klausuler i utgangspunktet vil falle inn under konkurranseloven § 10 første ledd. Når det gjelder forholdet til unntaket i bestemmelsens tredje ledd, er klausulenes status mindre klar. I og med at leverandørene forhindres i å tilby individuelle rabattsatser med forhandlere som har tegnet abonnement dreier det seg om en vesentlig konkurransebegrensning. På den annen side bidrar abonnementsordningen til en effektiv distribusjon av bøker til hele Norge. Dette øker tilgangen på bøker i markedet samtidig som forbrukerne sikres en del av fordelene som oppnås ved avtalen.

For å fjerne enhver tvil om lovligheten, unntar forskriftsutkastet for sikkerhets skyld slike avtaler fra konkurranselovens forbud. Det samme gjelder avtaler om felles rabattsatser for forhandleres kjøp av bøker omfattet av innkjøpsordninger administrert av Norsk kulturråd.

6.3. Konkurransetilsynets vurderinger

Konkurransetilsynet antar at dagens brede distribusjon kan ha bidratt til bokas sterke stilling i Norge. Førsteeksemplarrabatter med tilhørende gjenkjøpsplikt og en fungerende abonnementsordning for bøker er vesentlige virkemidler for å sikre en slik bred distribusjon. Ordningene sikrer at et bredt utvalg av nye titler ikke bare er tilgjengelig i de store bokhandlerne og over Internett, men også hos mindre forhandlere. Dette er etter Konkurransetilsynets oppfatning med på å synliggjøre boka som kulturuttrykk og til å sørge for at utgivelser av mindre kjente forfattere også blir solgt i distriktene. Det at eksemplarene er fysisk tilgjengelige i bokhandelen er etter Konkurransetilsynets oppfatning av vesentlig betydning i denne sammenheng.

Når det gjelder størrelsene på de ulike rabattene overlater Konkurransetilsynets forslag til partene å bli enige om disse. Rabattsatsene for de ulike abonnementsordningene må likevel være såpass fordelaktige for forhandlerne at ordningen fungerer. Med dette menes at rabattene er tilstrekkelig høye til at ordningen faktisk blir benyttet av forhandlerne den er rettet mot.

7. Skaffe- og leveringsplikt

7.1. Bokavtalen

Forslaget til Bokavtale inneholder en plikt for den enkelte bokhandel, etter forespørsel fra kundene, til å skaffe bøker som lagerføres av forlagene. Forlagene skal ha leveringsplikt til bokhandlerne.

7.2. Forholdet til konkurranseloven

En avtale som pålegger skaffeplikt for forhandlere og leveringsplikt for leverandører vil i visse tilfeller kunne virke konkurransebegrensende. I utkastet til bokavtale pålegges samtlige forhandlere som er medlem i DnB skaffeplikt for samtlige bøker som er gitt ut av DnFs

medlemsforlag. DnFs medlemsforlag pålegges på sin side en leveringsplikt til disse forhandlerne. Dette gir DnFs særlige plikter, men også særlige rettigheter i forhold til andre forhandlere.

Skaffeplikten vil kunne medføre at nye forhandlere blir tilbakeholdne med å melde seg inn i DnF og dermed påta seg denne plikten. Hvis de velger å påta seg forpliktelsen, vil de imidlertid få tilgang på litteraturabonnement og rabatter som i utkastet til bokavtale er forbeholdt DnFs medlemmer. Det er etter dette mulig at skaffeplikten til en viss grad kan virke etableringshindrende for nye forhandlere. På den annen side kan de øvrige fordelene ved å melde seg inn i DnF, og det at det er mulig selge bøker uten å være medlem, begrense omfanget av denne etableringshindringen.

Når det gjelder leveringsplikten, gjør de samme hensyn seg gjeldende her. Bokavtaleutkastet innrømmer særlige fordeler knyttet til det å være medlem av DnF, som kan oppveie byrden ved leveringsplikten, samtidig som det er mulig å drive forlag uten å melde seg inn i foreningen.

Det er etter dette ikke sikkert om bokavtaleutkastets bestemmelse om skaffe- og leveringsplikt, sett i sammenheng med de øvrige bestemmelsene i utkastet, utgjør en avtale i strid med konkurranseloven § 10. Konkurransetilsynet har likevel valgt å ville unnta slike avtaler fra konkurranseloven. Dette er gjort for å fjerne enhver tvil om lovligheten av slike.

7.3. Konkurransetilsynets vurderinger

Konkurransetilsynet er av den oppfatning at en skaffe- og leveringsplikt, slik bokavtaleutkastet legger opp til, kan begrunnes i kulturpolitiske hensyn. Disse pliktene er med på å sikre et bredt tilbud av utgivelser hos alle DnBs medlemsforhandlere. Skaffe- og leveringsplikt utgjør dermed til sammen et viktig supplement til slike ordninger som litteraturabonnement.

For det første sikres lett tilgang på utgivelser som i utgangspunktet ikke er tatt inn i bokhandelen. Dette sikrer økt tilgjengelighet av etterspurt smal litteratur også hos mindre bokhandler. For det andre sikres tilgangen på utgivelser hos bokhandler som har tegnet litteraturabonnement også etter at de to første eksemplarene er solgt.

En skaffe- og leveringsplikt kan også ha positive virkninger tatt i betraktning strukturen i bokmarkedene. Disse markedene er preget av vertikal integrasjon ved at flere bokhandelskjeder er eid av leverandører eller at kjeden og leverandøren har samme eier. En skaffe- og leveringsplikt på tvers av eierkonstellasjonene kan være med på å sikre tilgjengeligheten av bøker som er utgitt av et forlag hos bokhandler som er eid av andre forlag og hos uavhengige bokhandler.

8. Standard frakt- og leveringsbetingelser

8.1. Bokavtalen

I protokoll mellom DnB og DnF av 10. november 2004 punkt 7 (jf. Bokavtalen § 4.1) fastslår partene blant annet at Incoterms 2000 skal legges til grunn for bokgruppene 2-7. Alle leveranser skal skje fraktfritt, ferdig fortollet til det enkelte utsalgssted. Videre fastsettes visse føringer for hvordan leveringen skal skje, så som hva som skal regnes for levering.

8.2. Forholdet til konkurranseloven

Partene er blitt enige om en tilnærmet full harmonisering av frakt- og leveringsbetingelsene. Det er klart at enighet om blant annet pris for frakt vil være i strid med konkurranseloven § 10.

8.3. Konkurransetilsynets vurderinger

Hovedformålet med felles frakt- og leveringsbetingelser synes å være skape mest mulig like vilkår for bokhandlerne uavhengig av geografisk plassering. Det er med andre ord distriktpolitiske hensyn som begrunner en slik adgang til å koordinere betingelser.

9. Bokklubbers vervekampanjer

9.1. Bokavtalen

Partene foreslår i avtalen at bokklubber kan tilby nytt medlem inntil tre gratis velkomstbøker mot minimum ett års medlemskap. Bøker som er bundet av fastpris kan ikke benyttes som velkomstbøker.

9.2. Forholdet til konkurranseloven

Begrensninger i antallet velkomstbøker og vilkår for å kunne tilby slike velkomstbøker vil kunne virke hemmende for konkurransen mellom bokklubbene og svekke bokklubbenes mulighet til å konkurrere med andre forhandlere. Når en ser på bokklubbenes sterke posisjon i markedet sammenlignet med andre forhandlere, er det likevel mulig at slike begrensninger totalt sett kan virke konkurransefremmende. Det er derfor ikke umiddelbart klart om slike begrensninger i bokklubbenes handlefrihet er i strid med konkurranseloven § 10. Forskriften inneholder en bestemmelse som åpner for at slike begrensninger kan avtales. På denne måten fjernes tvil om begrensningenes lovlighet.

9.3. Konkurransetilsynets vurderinger

Konkurransetilsynet ser positivt på begrensninger av antall velkomstbøker. Bokklubber får ofte utgitt og trykket egne utgaver av bøker. Utgiftene for disse bøkene vil i de fleste tilfeller være vesentlig lavere enn for andre forhandlere, som må kjøpe eksemplarene sine fra leverandører. Likevel innebærer det å gi ut boken gratis at den selges med tap. Dette kan være uheldig for konkurransen tatt i betraktning bokklubbenes sterke stilling som salgskanal. En ubegrenset bruk av velkomstbøker kan føre til at ellers effektive forhandlere vil forsvinne fra markedet. Samtidig vil en ubegrenset adgang til å gi ut velkomstbøker kunne virke avskrekkende på etableringer av nye forhandlere. En ubegrenset bruk av velkomstbøker fra bokklubbenes side vil dermed kunne føre til at konkurransen i markedet blir mindre og prisene på bøker blir høyere enn i en situasjon hvor antallet velkomstbøker er begrenset.

Når det gjelder krav om minste medlemstid og særlig minstekjøpsforpliktelser, virker disse til en viss grad innlåsende på markedet. Dette er negativt for konkurransen. Innlåsningseffekten er imidlertid begrenset ettersom kundene kan kjøpe bøkene sine fra konkurrerende forhandlere, selv om de er medlem av en bokklubb. Det positive ved slike forpliktelser er at de til en viss grad kan motvirke de uheldige sidene ved ordningen med velkomstbøker. Konkurransetilsynet legger i denne sammenheng til grunn at det, også i en situasjon hvor velkomstbøker tilbys uten forpliktelser, vil være slik at mange forblir bokklubbmedlemmer i lengre tid etter å ha mottatt sine velkomstbøker. Bokklubbene får dermed en unik tilgang til

direktemarkedsføring overfor potensielle kunder. Disse potensielle kundene må i tillegg aktivt si fra hvis de ikke ønsker å kjøpe de enkelte hovedbøkene bokklubben tilbyr.

Når det innføres en tydelig motytelse for velkomstbøkene i form av en minste medlemstid og særlig en minstekjøpsforpliktelse, vil dette etter Konkurransetilsynets oppfatning bevisstgjøre kundene om hva som i de fleste tilfeller uansett vil være en faktisk motytelse for velkomstbøkene. Det blir dermed lettere for kundene å sammenligne fordelene ved kjøp av bøker gjennom bokklubb med fordelene med å kjøpe sine bøker hos andre forhandlere.

Konkurransetilsynet påpeker for øvrig at forskriftsutkastet ikke tillater avtaler eller ensidige handlinger i strid med konkurranseloven § 11 om misbruk av dominerende stilling.

10. Standardkontrakter om royaltysatser m.m.

10.1. Bakgrunn

Det eksisterer i dag flere standardkontrakter som tjener som utgangspunkt for avtaler, mellom forfattere på den ene siden og leverandører på den andre, om royaltysatser og andre vilkår for utgivelse av bøker. Det finnes også en standardkontrakt for agentavtaler. De nåværende standardkontraktene har dispensasjon fra konkurranselovens forbud fram til 1. juni 2008, se Konkurransetilsynets vedtak V2003-33, vedtatt i medhold av den dagjeldende konkurranseloven av 1993. Opphevelsen av denne loven og vedtakelsen av den någjeldende konkurranseloven medfører imidlertid at nye standardkontrakter ikke vil være omfattet av denne dispensasjonen. Lovligheten av standardkontraktene vil derfor avhenge av om de er i strid med konkurranseloven § 10. Ettersom en ny bokavtale sannsynligvis vil medføre at flere av de nåværende standardkontraktene må endres, og dermed at nye kontrakter må inngås, har Konkurransetilsynet vurdert behovet for en forskriftsbestemmelse som unntar slike kontrakter eller enkeltbestemmelser i dem fra konkurranseloven.

10.2. Forholdet til konkurranseloven

Standardkontrakter fører generelt til en vesentlig grad av ensretting av avtalene på områdene de dekker. Enkelte av vilkårene i standardkontraktene det her gjelder vil derfor i utgangspunktet kunne falle inn under konkurranseloven § 10 første ledd. De fleste bestemmelsene i standardkontraktene vil likevel sannsynligvis medføre tilstrekkelige effektivitetsgevinster til at de vil falle inn under unntaket i konkurranseloven § 10 tredje ledd. Disse bestemmelsene vil dermed sannsynligvis ikke være i strid med konkurranseloven.

Når det gjelder standardkontraktenes bestemmelser om royalty- og provisjonssatser, skiller disse seg ut, ettersom de gjelder selve prisen på forfatternes åndsverk, alternativt agentens tjenester. Slike bestemmelser vil i utgangspunktet falle inn under forbudet i konkurranseloven § 10 første ledd. Det er mulig at slike standardsatser kan være omfattet av unntaket i bestemmelsens tredje ledd, så lenge de bare er veiledende. For å unngå tvil om lovligheten har Konkurransetilsynet likevel valgt å la bestemmelser i standardkontrakter om fravikelige royalty- og provisjonssatser være omfattet av unntaksforskriften.

10.3. Konkurransetilsynets vurderinger

Konkurransetilsynet ser fordelene med standardavtaler som kan ligge til grunn for avtaler forfatterne inngår med leverandører og agenter. Standardkontraktene medfører store ressursbesparelser for partene og bidrar til at alle forfattere sikres balanserte avtaler med sine ofte sterkere forhandlingsmotparter. Det er likevel viktig at ikke standardavtalene utformes

slik at de ulike leverandører og agenter forhindres fra å endre betalingen for blant annet å tiltrekke seg særlig attraktive forfattere. Forskriftsutkastet åpner derfor bare for veiledende royalty- og provisjonssatser.

En veiledende sats vil typisk komme til uttrykk ved en fravikelig bestemmelse i en standardkontrakt. Det samme gjelder veiledende provisjonssatser. Konkurransetilsynet understreker at det ikke er tilstrekkelig at slike bestemmelser etter ordlyden er fravikelige, hvis de i praksis sjelden eller aldri fravikes. Bestemmelser som i praksis er ufravikelige vil ikke være omfattet av unntaksforskriften.

11. Ikrafttredelse og varighet

11.1. Ikrafttredelse

Partene ønsker at Bokavtalen først skal tre i kraft 1. januar 2006. Det ønskes dessuten særlige overgangsordninger for skolebokmonopolet, ut 2006. Aktørene i bokbransjen har nå i lengre tid vært klar over at det var sannsynlig at det ville måtte gjøres betydelige endringer i bokbransjeordningene. Dagens bransjeavtale og dispensasjonen fra den tidligere konkurranseloven som avtalen hviler på, utløper 31. desember 2004. Konkurransetilsynets utgangspunkt har derfor vært at Bokavtalen og unntaksforskriften burde tre i kraft fra 1. januar 2005.

For at forskriften skal kunne gjennomgå vanlig saksbehandling hvor alle berørte parter skal få uttale seg om Konkurransetilsynets forslag, foreslås det i forskriften at den trer i kraft 1. mai 2005. Ikrafttredelsestidspunktet medfører at partene i Bokavtalen får ytterligere noen måneder på å gjøre de nødvendige tilpasninger til lovens og forskriftens krav. Det betyr at dagens bransjeavtale ikke vil kunne få forlenget dispensasjon lenger enn til 30. april 2005.

11.2. Varighet

I det forslag til Bokavtale som partene nå har forelagt departementet, er varigheten satt til ut 2010. Spørsmålet blir så hvilken varighet forskriften skal få. Konkurransetilsynet mener forskriften bør ha samme varighet som Bokavtalen, slik at man om noen år kan vurdere en eventuell videreføring og eventuelle endringer i forskriften. Det vil være naturlig, når den tid kommer, å foreta en vurdering av hvilken utvikling som har funnet sted i bokbransjen og i den forbindelse ta stilling til hva som er en hensiktsmessig vei videre, når det gjelder forholdet til de alminnelige bestemmelsene i konkurranseloven.